

401834

A

MAGYAR HELYESÍRÁS

SZABÁLYAI.

ÚJABBAN ÁTVIZSGÁLVA

KIADTA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGA.

BUDAPEST.

NYOM. AZ ATHENAEUM R. TÁRS. NYOMDÁJÁBAN.

1876.

A

MAGYAR HELYESÍRÁS

SZABÁLYAI.

ÚJABBAN ÁTVIZSGÁLVA

KIADTA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

BUDAPEST, 1876.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

401834

Budapest, 1876. Nyomatott az Athenaeum r. társ. nyomdájában.

A magyar helyesírás szabályai.

1. §. Főelv a kiejtés.

A magyar helyesírásnak főelve a kiejtés. Írásunk ugyanis lehetőleg híven adja vissza az egyes hangokat, ezeknek egyformán megfelelő jegyekkel; ellentétben áll tehát több más nyelvnek a kiejtéstől lényegesen eltérő írásmódjával. A kiejtés elve egyébiránt a magyarban is bizonyos korlátok között működik; tért engedvén a szófejtés elvének. Az írás megkönnyítésének szempontja némely esetben szükségessé teszi az egyszerűsítés elvének is alkalmazását. Hogy a nyelv rendszerének igényeihez képest mi módon változnak ez elvek egymással, és jelesül mennyi tért foglal el a szófejtés és az egyszerűsítés szemben a kiejtés elvével, majd kiderül e dolgozat folyamában.

2. §. A kiejtés elvének működése.

A kiejtésen a szóknak általánosan divó hangoztatását értjük. Ezt nem szükség magyaráznunk. Az irodalmi használatnak ez általános kiejtés szolgál alapjául.

Az ettől többé-kevésbé elütő egyes tájéjtések itt számba nem vehetők. Például e szökat: *alma, borjú, bottal, csordás, elment, édes, fejsze, hová, hozzá, jön, kíván, kopasz, kovács, kiseded, lejtő, mikor, négy, néma, ő* — senki se írja e tájdivatos ejtés szerint: *auma v. óma, bornyú, botval v. botvó, cserdás, eument v. ément, ídes v. ídes, fészí, há, hezzá, gyün, kíván, kapacz, kuács, küsdeg, lötö, mikó, nígy, níma, ü*; — kivéve ha az író épen az ilyen tájjszók leírását tűzte ki különös feladatául, például színdarabban, népies elbeszélésben stb.

A gyökér- és törzsökszók leírásánál a kiejtés elve korlátlanul működik; pl. *ár, ér, bú, bö, fog, jog, függ, lógg, tol, toll, meny (nurus), menny (coelum)*; *fen (exacuere), fenn, benn* stb. — Határoz a kiejtés a további alakulásokra nézve is ott, a hol a tóhöz csatlakozó hang szükségképen meg nem változ-

tatja a tő hangját; pl. — a tőhöz járuló magánhangzókkal: *fog-as, jog-os, függ-ő, lógg-ó, tol-om, toll-ad, menyecske, menny-ei, fen-em fenn-ebb* stb. — A tőhöz ragadó mássalhangzókkal: *kerek-ség, okos-ság, biz-vást; kalap-kelme, mag-búza; dolog-nak, fűrésztől, darab-ra, hét-hez, szok-tam, lök-tél, les-néd, dob-nám* stb. — A kiejtés elvének itt szűnik meg kizárólagos uralma.

3. §. A szófejtés elvének működése.

A származtatott, összetett és a ragozott szónak egyes alkatrészeit, vagyis a tőszót, képzőt, ragot s az összetételi részeket rendszerint nem írjuk le a hangok érintkezésében módosuló kiejtés szerint, hanem írjuk úgy, a mint ez alkotórészek magukban véve s külön-külön ejtve hangzanak.

A magyar helyesírás nem adja vissza mindazon módosulásokat, melyeket az ejtés folytonosságában egymásra gyorsan következő hangok, a beszélő-szervek sajátos működésénél fogva szükségképen szenvednek. A kiejtés elve tehát, midőn az egyes szórészekre terjeszti ki hatását, a szónak egész testét illetőleg kisebbiti működése körét, s az itt jelzett esetekben a szófejtés-vonta határok közt mozog.

Például: *egész-ség, igaz-ság, egy-ség, költ-ség, egy-szer, két-szer, más-szor, egyéb-kor, biz-ton, oroz-kodik, patak-zik, lélek-zik, menyek-ző, nyug-tat, kopog-tat, látszik; — láb-szár, zab-polyva, kalap-béllés, had-sereg, ház-tető — az-t, ez-t, ad-ja, fon-ja, hegyal-ja, rész-ben, kéz-hez, vas-ból, varázs-tól, s:ász-ban, had-tól, loty-ban, hegy-hez, ég-től, szok-d meg, dob-tál, süs-d el.* E szók, félbeszakítás nélkül ejtve, így hangzanak: *egésség, igasság, ecscség* (gondosabb ejtéssel *etység*), *kölcség, eczcer* (szabatosabban ejtve *etyszer*), *kézczer, mászszor, egyéb-kor, biszton, orosz-kodik, patagzik, lélegzik* (holott: *lélekezik*), *menyegző* (pedig: *menyekező*), *nyuktat, kopoktat, láczczik, lép-szár, zappolyva, kalabbéllés, hacscsereg, hásztető; — aszt, eszt, agygya, fonnya, hegyallya, rézben* (rész a tő), *készhez* (kéz a tő), *vazsból, varástól* (varázs), *százban* (szász), *hattól* (had), *logy-ban, hetyhez, éktől* (ég), *szogd meg, doptál, süzsd el.*

A phonetikának ilyen mértékben való érvényesítését nem tartanók helyesnek. Viszássága szembetünő.

Még a régiiek tökéletlen írása is csak részben mutat föl ilyeseket. Ott is az *uimagguc* (*imágygyuk*) stb. mellett nagy számban találhatók a következők: *Kicbol, éetbè, kéuei-tetbol* (*kévéitekből*), *mégfordola, mégholtaknac, uimadsaguc, sèrèlmècèben, fogsag, kazdagsag*; tehát: *kikból*, nem *kigból*, *eczetbe*, nem *eczedbe*, nem: *mekfordola, mekholtaknak, imács-eságuk, sérelmegben, fokság, kazdakság* stb. — Irodalmunk helyesírása különben is már rég megállapodott e részben, és ízenkénti hangzásuk szerint jegyzi az itt foglalt módon alakuló szókat.

E hangváltozás a legtöbb esetben csak módosulásnak mondható; mert ugyanazon-nemű hangok körén belül megy véghez: *rab raptól, dolog dolok-hoz, rész réz-ben, haddől* stb. A váltakozó *b, p* ajakhangok; a *d, t* foghangok; a *g, k* torokhangok; az *sz, z* sziszegők stb.

4. §. Hangok hasonulása.

Lényegesebb a szók részeiben előálló változás ott, a hol az illető hang, a hasonulás törvényei szerint, más hanggal teljesen összeolvadván, másnemű hangra változik át. Ez esetben csak a kiejtés határoz.

Ezt hadd tüntessék föl a következő példák:

A *j* (*ja je*) hasonulása. *Sas, sas-sa*; *öcs, öcs-cse*, e helyett: *sas-ja, öcs-je*; és így tovább: *üz, foltoz, hadarász, les, olvas, keres*; *bont, tekint, fenyít, költ, hajít*; *lát, üt, vet*; *szalaszt, ereszt*. Ragozva: *üz-z, foltoz-z, hadarász-sz, les-s, olvas-s, keres-s*; *bont-s, tekint-s, fenyít-s, költ-s, hajít-s*; *lás-s, üs-s, ves-s*; *szalasz-sz, eresz-sz*; ezek helyett: *üz-j, foltoz-j, hadarász-j, les-j, olvas-j, keres-j*; *bont-j, tekint-j, fenyít-j* — ; *lát-j*; *szalaszt-j, ereszt-j*.

Ime az *üz, foltozz* és hasonló szókban a *j* z-vé hasonul; ezekben: *bonts, fenyíts* s-re változik, Ebben: *láss* a *j*-vel együtt az igető *t*-je is s-sé lesz (*lá-tj* h. *láss*); ezekben pedig: *szalaszsz, ereszsz* a *j*-vel együtt a *t* is sz-szé leszen (*szalasz-tj* h. *szalasz-sz*).

A *val vel* segítő, és a *vá vé*, fordító ragok v-jének hasonulása: *baj-jal, kéz-zel*; *úr-rá, férj-jé*; *hoz-zá, köz-zé*; e helyett: *baj-val, kéz-vel*; *úr-vá, férj-vé*; *hoz-vá, köz-vé*.

Az az ez z-jének hasonulása: *ab-ban eb-ben, at-tól et-től, ar-ra er-re, an-nak en-nek, ah-hoz eh-hez, ak-képen ek-képen, af-féle ef-féle, av-val, ev-vel, (az-zal ez-zel szokottabb; az-zá ez-zé* pedig általánosan divik e helyett: *av-vá ev-vé*). Nem mondjuk, nem is írjuk ezeket: *az-ban ez-ben, az-tól ez-től, az-ra ez-re, az-hoz ez-hez* stb. — Az egy *h*-val írt *ahoz ehez* nem helyes; mert a magyar nyelvben a *h* elég erős hang arra, hogy kettősen is ki lehessen ejteni; különben is a magyar mássalhangzók közé tartozik; tehát: *ahhoz ehhez*.

Szintúgy írjuk a kiejtésre támaszkodva ezeket: *ront, bont, önt, senki* stb., holott gyökeik: *rom, bom(lik), öm(lik), sem*. Ide tartoznak a *haggyjad, v. hagyd, higgyed, viggyed, veggyed* formáknak rövidített társai: *hadd, hidd, vidd, vedd*, és a szokatlanabb *ládd* is e helyett *látod v. látd*.

Némely szónak kétes származású tőhangja a képző szerint módosúl; pl. *küzd* és *küszködik, labda* és *lapta*.

Némelykor a tőhang, bár nem kétes a származása, a képző mássalhangzójával hasonúl össze; jelesül az elvont tő hangja: *ag-gat, fag-gat, nyeg-get*, e h. *ak-gat, fak-gat, nyek-get*. Hasonúl az élő tő, vagyis a tőszó hangja is akkor, ha ez a fogalmak szabatos különböztetésének útjában nem áll: *nyag-gat, szaggat*, e h. *nyak-gat, szak-gat*. Ide sorolható a már említett *ládd* is (*lát-d*).

A főelv, mint látjuk, az a z o n n e m ű hangok hasonulása körében is fentartja érvényét bizonyos határig: *küzd, küszködik, labda, lapta; ládd, aggat, szaggat* stb.

5. §. Egyszerűsítés.

Az írás könnyítése céljából az egyszerűsítés elvéhez folyamodunk, mellőzván egyik vagy másik jegyet, valahányszor az a kiejtésnek tetemes sérelme nélkül eszközölhető.

A) A nem okvetetlen szükséges kettős betűk mellőzése.

Ezek közé tartoznak különösen az olyan mássalhangzók, a melyeket hol egyszerűen, hol kettősen ejtik, úgy hogy e részben általánosan megállapodott gyakorlat nincsen. Nem is említve az olyanokat, mint: *Nagyonn* is értem. *Hogyann* is

hívják csak? *Ezenn* is átestünk. — a melyek *n*-jét csak helylyel-közzel ejtik kettősen, — vannak olyan szók is, mint: *szól, ily, oly, mely, melyik* stb.; *sülyed, egy, egyenlő, épen, hasznosan, magyarosan, eső* stb. a melyeknek *l, ly, gy, p, s* hangjait a kiváló szójárások egyike egyszerűen, másika kettősen hallatja: *szólok szóllok, ilyen illyen, sülyed süllyed, egyenlő egyenlő*, és így tovább: *éppen, hasznossan magyarossan, esső* stb. A hang-kettőzésnek ily kétes eseteiben helylyen van a mássalhangzónak egyszerű leírása.

E szóknak kétféle hangoztatása kétségen kívül áll. Így például az *egy* számnévnek ragozatlan alakjában ingadoz a *gy* a szerint, a mint rá esik, vagy nem esik rá a hangsúly; pl. *Egy* a s s z o n y áll künn. *Egy* ilyen, *egy* afféle dologban stb.; ellenben: *Eggy* a haza. *Eggy* emberem sincs már. *Eggy* életünk van csak. Ragozott alakjában, s több származékában kettős *gy*-t ejtünk: pl. *eggyet* mondok; *eggyek* vagyunk; *eggyenként, eggyes, eggyetlen, eggyik, eggyütt*. Más származékaiban változó a kiejtés: *eggyenlő egyenlő; eggyesül egyesül; eggyezés egyezés, kiegyezkedés kiegyezkedés*. De már a következőkben: *egyén, egyed, egyedül, egyenes, egyéb, egyebütt, egyetem* általános a *gy*-nek egyszerű hangzása.

A *kis* szónak ragozásában kettősen hangzik az *s*: *kis-sebb, legkisebb*, különben egyszerű a hangzása: *kis ember, kis árva, kisasszony*. Ez okból itt is az egyszerű írásnak van helye. A főlebb idézett igehatározók képzője egyszerű *on, an, en*: *ép-en, hasznos-an, magyaros-an*, nem: *épp-en, hasznoss-an, stb.* Egyszerű az *azon, ezen, hogyan*, stb.-nek *n*-je is. Hibásak tehát ezek: *ezenn* is, *hogyan* is stb. Ilyen a *nállam, véllem, használlod*-féle ejtés is. Mindezekben a nyomaték-szerzés ösztönzi az illető szólókat a kettős ejtésre; de ennek a nyelvtanban legkisebb alapja sincs.

Más a *bennem*. A *benn, künn, fenn, lenn* igehatározók *n*-jének kettős ejtése általános, és így kettősen is kell írni: *benn* ül, *künn* áll, ott *lenn* ácsorog; *fennáll, fennakad*. Mássalhangzó előtt is megtartják e határozók kettős *n*-jüket, ha külön állnak, vagy ha kötőjellel vannak az illető szóhoz csatolva: *benn* volt a szobában; *fenn* van az tartva; *fönn-létel: fenn-héjázás*. De közvetlen össze-

tétel, vagy akár képzés esetében is, mássalhangzók előtt mel-
lőzhetőnek tartjuk e különben is többnyire változatlan formák
egyik *n*-jét: *benreked*, *bensül*, *fenforog*, *fentart*, *fennevezett* ;
benső, *fenség*, *fenköltés*, e h. *bennreked*, *fennforog*, *fenneve-*
zett, *benső*, *fenség*, *fennköltés*.

Az egyszerűsített alakok közt szerepel ez is: *rossz*,
e helyett *rossz*. Ejti pedig minden ember minden elő-
forduló esetben így: *rossz ember*, *rossz* "ám, *rossz-akaró*,
rosszabb, *rosszul*, *legrosszabbul*, *rosszat*, *rosszak*, *rosszacska*.
A kettőzött ejtésnek ily kétségtelen tényével szemben hát-
térbe szorúl mind a szófejtés, mind az egyszerűsítés szem-
pontja. Az e szónál mindannyiszor kettősen hangzó *sz-t* tehát
kettősen is kell írni mindannyiszor.

J e g y z e t. Különös figyelmet érdemelnek a gyakran előforduló
ily, *oly*, *ilyen*, *olyan*, *mely*, *mily*, *milyen*, és mindezek összetételei, és
származékai: *amolyan*, *emilyen*, *némely*, *valamely*, *melyik*, *némelyik* stb.

Ezeket a tiszavidéki szójárás rendszeren kettőzött *j*-vel ejti: *ijjen*,
ojjan, *mejjét*; több dunántúli pedig kettős *l*-lel: *illen*, *ollan*, *millen*. Az
erdélyi, különösen a székely ejtés csak egy *j*-t hallat: *ij*, *ijen*, *oj*, *ojan* ;
s az ottani írók, még pedig régebben is, például *Mikes Kelemen*, rendszeren
egy *ly*-et használtak. De a királyhágón innen is egyes *j*, vagy *l* diva-
tos némely származékban; jelesül a tiszai részekben *mejik* (melyik),
mejiketek.

E különböző kiejtések közül az irodalom újabban az erdélyiek
szerinti írásmódot fogadta el; *ily*, *ilyen*, *oly*, *olyan*, *mely*, *melyik*, *mily*,
milyen, *valamelyet*, *akármelyikre* stb. De nem tartjuk hibának, ha az or-
szág nagy részében úgysis kettősen ejtett ez *ly* hangot akár a nyomatékos
kiejtést visszaadó író, akár a kötött forma nehézségeivel szükségképen
találkozó költő a versmérték igényeihez képest kettősen írja le.

1. Két mássalhangzón végződő szónak ragozásakor a
végsőhöz járuló azonos mássalhangzót ki kell írni. Szükséges
ez gyakran a kétértelműség elkerülésére is; pl. *kard-dal*, nem
kardal = *chorus*; és így: *férjjé* (*lesz*), mert *férjé* = *mariti* ;
játszszék = *ludat*, mert *játszék* = *lusit* ; *mond* = *mondjad* ;
pénzzel, *pénzzé* ; *nyelvel*, *nyelvvé*, *térddel*, *térddé* ; nem: *pén-*
zel, *nyelvel*, *térdel*, *térdé* stb. Ezek legtöbbjét különben is ki
lehet úgy ejteni, hogy kihallják a kettős mássalhangzó.

2. De háromszorosan nem írjuk ki ugyanazon mással-
hangzót. A kiejtésben úgysem hallatszik; pl. *tett*, *csepp* ; *tettel*,
tetté, *cseppel*, *cseppé*, e. h. *tettcl*, *tettté*, *csepppel*, *csepppé* ; és így
tovább: *toll*, *tollal* ; *váll*, *vállal* ; *mell*, *mellel* ; *jobbal*, *jobbá*,

szebbel, szebbé, nagyobb, nagyobbá. A képzés eseteiben is lobb, lobban, csepp, cseppen, e h. lobban, csepppen. A sorok végén is így választjuk el: tet-tel, tol-lal, mel-lel. job-bá, tovább-bá stb.

3. Az igetőnek *d*, *t* véghangja nem olvasható össze a *ság*, *ség* képzőnek *s* hangjával; tehát: *imádság*, *fáradság*, *vesződség*, *feledség*, *mulatság*, *tehetség*, *sietség*. Ugyancz áll a múlt részesülőnek *t*, *dt*, *tt* betűire nézve; pl. *aléltság*, *levertség*, *derültség*, *rekedtség*, *terjedtség*, *fáradtság*, (*lankadtság*; míg *fáradság* a *fáradozással* rokonértelmű), *bizottság*, *romlottság*, *érettség*.

B) A hiányjel elhagyása.

Helyesírásunk mellőzi az újabb időkig használt betűpótló hiányjelt is, mint² a mely gyakori előfordulásával lassította s tarkázta az írást. Például e helyett: *a' király* (*a* (*z*) király), *e' pálya*, *'az a' ház*, *erre a' 'székre*, *ama vár*, *eme palota*, *erő 's akarát* (és *akarát*), *gazd'asszony*, *tudn'illik*; *a ház' teteje*, *Pál' kertje*, (*Pálnak a k.*) *a királyok' rendeletei*; *háztüz'nézni*, *fa'vágni*, *szőlő'kapálni* (*háztüzet nézni*, *fát vágni* stb.) — így írjuk e szókat: *a király*, *e pálya*, *ama vár*, *eme palota*, *erő s akarát*, *gazdasszony*, *tudnillik*; *a ház teteje*, *Pál kertje*; *háztüznézni*, *favágni* stb. — Kivételt ez alól csak a szokatlanabb összevonások leírása képezhet; jelesül a kötött formában, s általán véve a népies kifejezések feltüntetésében; pl. *rajt'*, *vón'*, *bosszúér'* *od'adom*, *gazd'uram*, e. h. *rajta*, *vóna* (*volna*), *bosszúé:t*, *oda adom*, *gazda uram*, — *Rózsám iszik a pinczébe'* *Nem t'om jutok-e eszébe?*«

Egy időtől fogva még ilyesek is olvashatók: *ama ember*, *eme állat*, *ama idő*, *eme élet* stb. Magyar ember nem beszél így, hanem mondja: *amaz ember*, *emez állat*, *amaz idő*, *emez élet*. — Abból, hogy mássalhangzó előtt, — pl. *a kapu*, *a ház*, — mellőzzük mind a *z*-t, mind a hiányjelt, nem következik, hogy a *z*-t magánhangzón kezdődő szók előtt is el lehessen hagyogatni, pl. *a ember*, *e ajtó*; már pedig ha ez hibás, akkor *ama ember* stb. sem lehet helyes; mert *amaz*, *ama*, *emez*, *eme* csak összetételei az *am*, *em* gyöknek és *a*, *e* mutató névmásoknak.

6. §. A h mint véghang.

E véghehentést ki szoktuk írni mindamelletts is, hogy gyakran vagy épen nem, vagy alig hallatszik; pl. *juh, cseh, méh* stb. A ragozásnak és képzésnek számos eseteiben meglehetősen hallik, és ekkor érvényesíti is mássalhangzói természetét; pl. *jüh: juhót, juhóm, juhaim*, (nem *jüh-t, jüh-m, jüh-im*), *juhász; keh, kehet, kehes; czéh, czéhek; doh, dohot, dohos; cseh, csehek; koh, kohot, kohó; méh, méhek, méhes; potroh, potrohos*. Ezekben: *juhnak, juhval, méhnek, méhből, czéhvel, czéhtől* stb. nem hallik a *h*. De már a hang-átvetésnek e következő eseteiben hallhatóan ejtjük: *kehely, kelyhek; pehely pelyhet; vehem vemhes; teher, terhek, terhes*. A törzökben is előálló, bár nem igen divatos átvetésben is kiírjuk a *h-t: teréh* (székelyesen *terüh*), *vemh, kelyh, pelyh*.

J e g y z e t. A jóhangzás elve nem esik ugyan a helyesírás körébe; de egyaránt jogosult kiejtésére, és ennek kapcsában a jóhangzásnak néhány szabályára figyelmeztetjük a szók leíróit.

A változatosság szempontja kívánatossá teszi a *fél föl* igekötőnek, és szintűgy az *ok, uk, ök, ök, birtokragnak* is váltogatását a végre, hogy a különben gyakran beálló azonhangúságnak, némelykor pedig a kétértelműségnek is elejét vegyűk; pl. *fölköszönt, fölöntöz* helyett *félköszönt: félöntöz; félperés, félfédéz, felebbzés* h. *fölpérés, fölfédéz, fölebbzés*, vagy; *félpörös félfödöz..* Így *felé, feléje, felébe* helyett, ha a latin *supra* értelmében használjuk, *föle, föléje, fölébe*; mert *felé, feléje* pont nélkül kiírt nyílt *e*-vel annyi mint: *ez irányban, az irányban; felébe* pedig a. m. *felerészbe*. A *supra* értelmének a *föl, fölé* stb. mellett csak *fél, felé, feléje, felébe* felelne meg; csakhogy már sokkal nehezebb a másiktól való megkülönböztetése mind a kiejtésben, mind az írásban.

Némelyek az *ok ök* birtokragnak teljes mellözésével, és így ott is, a hol a fogalom-különböztetés nem követeli, mindig csak *uk ök* raggal élnek. Írják tehát nemcsak ezt: *boruk, eszközük, örömük, ostoruk*, v. *ostorjuk*, — a mi jóhangzásu is, szabatos is, mert *borok, eszközök, ostorok* egyszerű többesek, és mást jelentenek, mint *boruk* stb.; *örömök* pedig szintű olyan egyszerű többes, mint a talán zengzetes *örömek*; — hanem írják ezt is: *házuk, uruk, hatalmuk, kalapjuk*, e helyett; *házok, urok, hatalmok, kalapok*; holott az utóbbi birtokragos többesek már hallhatóan különböznek a *házak, urak, hatalmak, kalapok* egyszerű többesektől; másfelől pedig kétségtelenül zengzetesebbek is a *házuk, uruk* stb. formáknál.

Kirívó a monotonia ezeknél: *sutújuk, ürűjük, бүrűjük, gyűszűjük*; nagy és nehéz a hangok ugrása ezekben is: *családjuk, cselédjük, lépésük*,

működésük. Nyelvtani szabatosságuk ellen nem lehet kifogásunk; csak azt tartjuk, hogy pl. *sutujok, ürüjök, gyűszűjök, családjok, cselédjök, lépésök, működésök* jobb zengésű szók, és így leírva, tetszőbb alakok is.

Helyyel-közzel, főleg a kötött formában megengedhető a *bólból,ról,ről, től től* helyragoknak a tompább, de rövidülhető *ből bül, rál rül, túl túl* alakokkal föleserélése: *abbul, ebbül, hórul, fürül, ajtótul, lejtőtül* stb. — Igy rövidülnek meg az eredetileg nyújtott *í, ú, ü*, hangzók, még pedig nemcsak ott, a hol az általános kiejtés biztos kalauzul szolgál, mint pl. ezekben: *víz, vizet, vizes; ír, irat, leirat; úr, urak, uraság; tűz, tűzek, tüzes szűnik, szünet* stb., hanem rövidülhetnek, jobbhangzás ezéjából ott is, a hol változó a kiejtés; pl. *írás, irás; bíró, bírása, bírása; főbíró, főbíró; kerít, kerítés, kerítés; mozdúl, mozdulatlan, mozdulatlan; készül, készül, készület.*

Azt mondtuk: rövidülhetnek; mert a nyújtás ez esetekben sem hiba. A nyújtott hangzóknak még nagyobb meggyülése eseteiben meg kell ragadni az alkalmat e hosszú hangzók kevesbitésére; ez alkalmat pedig nem egyszer szolgáltatják a nyelvünk törvényei szerint rövidíthető *í, ú, ü* hangzók, pl. *írását, aláírás, építés építményért, szállítás, szállítmány, kábulás, szédülés, felzúditására, elkészülésénél*; ezek helyett: *írását, aláírás, építés, építményért*, és így tovább: *kábulás, felzúditására, elkészülésénél.*

E rövidítés a hangtorlatokat is enyhíti gyakran; pl. *bűz: bűzhöd, bűzhödtség; szűnik: megszűntette, megszűntével; ül: ültében, ültetvény, leülteti.*

Igy váltakoznak az *ül ül (ul ül)* névragnak és igehatározó-képzőnek is hosszú és rövid alakjai; pl. *vétkül, vétkül; példái, példál; magyarúl, magyarul; németül, németül*; — többes után is: *királyokul, királyokul; nemesekül, nemesekül; erdélyiekül, erdélyiekül; rosszul, rosszul; belül, belül; hátul, hátul* stb. — E ragot, illetőleg képzőt számosan mindig rövid hangzóval írják, az *ül, ül* igeképzőtől való megkülönböztetésül: pl. *boldogul (boldogan), és boldogul; készül (kész gyanánt), és készül* stb.

Ilyen az *astrúl (ostul, östül, estül)* összetett névrág is, mely *as (os, es, ős)* melléknévképzőből, *t* határozó-képzőből (*öröm-es-t, vegyest*, a régieknél: *kegyelmest = kegyelmesen, rettenetst*) stb., és *ül, ül* képzőből van összetéve; pl. *fiastul, hajóstul, családotul, mindenestul, méröstul, cselédestul*; vagy: *fiastul, hajóstul, mindenestul, méröstul* stb. (*Fiaától, cselédestől* stb. nem helyesek).

7. §. A magyar betűk.

A magyar írás annyi betűt vesz föl, a hány önálló egyszerű hang van a magyar szókban. A magyar betűrendszer e szerint a következő, részben kétjegyű, de mindig egyszerű hangokat kifejező 40 betűből áll, jelesül szótári sorban: *a, á, b, cs, cz, d, e, é, é, f, g, gy, h, i, í, j, k, l, ly, m, n, ny, o, ó, ö, ő, p, r, s, sz, t, ty, ú, ü, v, z, zs.*

Vannak az élő beszédben még olyan szóhangok is, a melyeket az írás nem ad vissza külön jegyekkel. Így például a tompán, mélyen ejtett rövid *a* hangon kívül hallatszik gyakran a magasabban ejtett rövid *a* is, melyet a nyelvész egy ponttal jelez (á), s a mely különösen a székelyeknél tömérdek szóban divik, pl. *mádár, halál, apám, lakádalmát* (a nyújtott *á* előtti szótagban, vagy szótagokban). Van egy nyújtott mély *â*. v. *à*: *bátyám, csinâna* (csinálna); van nyújtott nyílt *ê*, v. *e'* is, pl. a palóczos, és göcsejies *ément* v. *e'ment, êsö* v. *e'sö* (első) stb. szókban. Ezek, valamint más tájszólási hangok is, például az *au, ou, eü* stb. ikerhangzók (*auma, lóu, eüment* stb.), nyelvészeti szempontból nagy figyelmet érdemelnek ugyan, de az írásban külön jegyet nem nyernek; hanemha az író különösen fel akarja tüntetni az ilyen kiejtést nyelvészeti munkában, színműben stb.

Ki kell itt különösen emelnünk a betürendbe fölvevett *é* hangot, mely a szintén zárt hangú *ö*-vel rokon, és a melynek a mélyhangú lejtőn *o* felel meg; pl. *észik, tájdivatosan öszik; écs, öcs; écsét, öcset; embér, embör; továbbá: kérék, várók; vérém, károm; ehhez, ahhoz; közteték, rajtatok; kezeskodik, ragaszkodik* stb.

Ez a hang már nem szorítkozik egy-két nyelvjárásra, hanem általánosan el van terjedve; de az értelmiségnek a néppel ritkán, vagy épen nem érintkező része nagyon elhanyagolja. Szükséges is, hogy a nyelvtan külön jegyet szánjon *e* hangnak, s emelje ki szereplése eseteit; az iskola pedig az eddiginél több gondot fordítson épségben tartására. De ez *e*-nek az írásban rendszerint való pontozását mégsem tartjuk ajánlatosnak; mert igen gyakran fordúlván elő, tarkázná, és, a mi több, nagyon lassítaná, nehezítené a pontozásokban s ékezesekben amúgy is gazdag magyar írást; pl. *fölménék. Ha égyszér mégetetém. Ném kellett nekém simmi* stb. *Mégszérezném nekéd* stb. — Némely nyelvész két ponttal jelöli ama szinte zárt *e* hangot, a melyet a tájéjtés nem szokott fölcserélni az *ö*-vel; pl. *rëá, lëány, tëgnap, égy, gyërtya, gërenda.*

8. §. Az összetett betűk egyszerűsítése.

A *cz, cs, gy, ly, ny* stb. összetett betűk egyszerűsítésének kérdése már többször merült fel az Akadémia körében is. De az eddig javasolt rövidítések, tekintettel a nagy és a kis betűk, a nyomás és a kézírás betűrendszerén keresztül összehangzó, könnyű és szép formákra, — nem voltak kielégítőek. Maga az eszme mindig számos pártolóra talált: de a gyakorlati alkalmazásnak vajmi kevés híve akadt; úgy hogy jelenleg még a netalán célirányosnak elismert egyszerűsítés is csaknem legyőzhetetlen akadályokba ütköznék. E kérdést tehát ezúttal mellőzendőnek tartjuk.

9. §. A *cz* betű.

A *cz*-nek egyszerűsítése mellett szóló főokok tudvalevőleg a következők: »Az egyszerű *c* a magyarban mindig *cz*-nek olvasható. A *o u* előtt sem kell *k*-nak olvasni; mert a *k* hangra a görögöktől átvett külön *k* betűnk van, és így a *c-t*, a latin betűrendszernek ez egyszerű alakját, mindannyiszor névszerinti értékében fogadhatjuk el. A *z*-nek hozzátétele tehát fölösleges; mert a *c* hangját se meg nem határozza, se meg nem változtatja.«

A főellenokok ezek: A *c-t* hol *cz*-nek, hol *k*-nak ejtik mindazon nyelvek, a melyek csak a latin betűket fogadták el. E nyelvekből számtalanszor fordulnak elő írásunkban, ha egyebek nem, tulajdonnevek és műszók. Ezeknek változó hangzású *c*-je, a magyar *c*-nek esetleges egyforma hangzásával szemben, zavarba ejtené a magyar olvasót úgy, hogy a ritkábban előforduló *cakó, cammog, cók, cuca* stb. szókat így olvasná s ejtené hirtelenében: *kakó, kammog, kók, kuka* stb.; ha pedig amazok helyes ejtéséhez hozzá talál szokni, az idegen *Cato, Corneille, code, cocon* stb. szókat is íme így olvasná; *Czato, Czorneille, czode, czoczon* stb.«

Az egyszerű *c* használatából netalán eredő nehézségeket nem tartjuk ugyan nehezen legyőzhetőeknek, de azt hisszük másfelől, hogy ez egy betűnek egyszerűsítése mindaddig, míg a többi kettősjegyű betű épségben marad, vajmi csekély

hasznát hajtana írásunknak. Ez az oka, hogy most is az összetett *cz*-nek fentartását javasoljuk.

10. §. A *ds* betű.

E betű gyéren fordul elő a magyar nyelvben; pl. a *bandsal*, a tájdivatos *dsamál*, *dsámbál*, *dsindsa* s még egykét szóban, különösen helynévben. Néhány szó idegen nyelvekből jutott át hozzánk, pl. *dsida* (mongol-tatár), *lándsza*, másképen *láncsa*, *findsa*, *handsár* v. *hancsár* (mindkettő persatörök) stb. Hármás *dzs* jegyre legkisebb szükség sincsen; mert a lágy hangzásu *d* meglágyítja az *s*-t is, és *zs*-re változtatja át.

11. §. A kettős-jegyű mássalhangzók kettőzése.

Ez igen nehézkes és alkalmatlan írásnak egyszerűsítése abban áll, hogy a módosító, vagyis a második betűt csak egyszer írjuk le a módosítandó betűk után, a melyek elsejére is visszaható erőt tulajdonítunk neki e szerint; pl. *asszony* e helyett: *aszszony*, *pettyeket* e h. *petytyeket*, *gallyas* e h. *galylyas*, *menny* (coelum), e h. *menyny*. E rövidítés ott van helyén, a hol a szófejtéssel nem ellenkezik; szokásos tehát akkor is, ha a szóeredet homályos; pl. *asszony*, *vessző*; vagy az olyan kétségtelen származású szóknál is, mint *össze*, *vissza*, a melyekben a *v* már állandóan áthasonúlt (*ösz-ve*, *visz-va*).

De a képzés és ragozás útján támadt kettőzés esetekben kettősen írjuk le az összetett betűt is; pl. *locscsant*, *kottyán*, *potytyán*, *szotytyán*, *buggyan*, *fecscsen*; nem így: *loccsan*, *kottyan*, *szottyán*, *buggyan*, *feccsen* stb.; mert e szókgyökerei nem: *loc*, *kot*, *szot*, *bug*, *fec*, hanem: *locs*, *koty*, *szoty*, *bugy*, *fec*s. — Így a ragozásban is: *öcscse*, *gonoszsza*, *veszélyyel*, *veszsen*, *hiszszük*, *viszszük*, nem pedig: *öccse*, *gonosszal*, *veszéllyel*, *vesszen*, *hisszük*.

A sor végén a jogosult rövidítések esetében is vissza kell állítani az első módosító betűt; mert a második módosító nem hathat az előbbi sorba vissza. Ekkor tehát így írunk: *asz-szony*, *vesz-sző*, *visz-sza*, *meny-nyi* nem pedig így: *as-szony*, *vis-sza*, *men-nyi* stb. De a hasonulás-szülte kettőzés eseteiben

is csak így: *galy-lyal, meny-nyel, meny-nyé* (coelum) *petytyel, rosz-szá,* e h. *gally-lyal, menny-nyel, menny-nyé, pettytyel, rosz-szá.* (L. a 23. §-t.)

(Különvéleményem a 11. §-ra nézve.)

11. §. A kettős-jegyű mássalhangzók kettőzése.

Ez igen nehézkes és alkalmatlan írásnak egyszerűsítése abban áll, hogy a módosító, vagyis a második betűt csak egyszer írjuk le a módosítandó betűk után, a melyek elsejére is visszaható erőt tulajdonítunk neki e szerint; pl. *asszony* e helyett: *aszszony, pettyeket,* e h. *petytyeket, gallyas, mennyi, mennyei* e h. *galylyas, menynyi, menynyei.*

E rövidítés eddigelé csak ott volt használatos a hol a szófejtésnek szemmel láthatólag is megfelelt, jelesül ott, a hol a szóeredet homályos; pl. *asszony, vessző;* vagy az olyan kétségtelen származású szóknál is, mint *össze, vissza,* a melyekben a *v* már állandóan áthasonúlt (*ösz-ve, visz-va*). De már a képzés és ragozás útján támadt kettőzésnek egyéb eseteiben ma is kettősen írjuk le az összetett betűket; pl. *loccsan, kotytyan, potytyan, szotytyan, bugygyan, fecscsen;* nem így: *loccsan, kottyán, pottyán, szottyán, buggyan, feccsen.* Így a ragozásban is: *öcscse, gonoszzsal, veszélylyel, vesszen, hiszszük, viszzük;* nem így: *öccse, gonosszal, veszélyel, vesszen, hissük, viszzük;* mert e szók gyökerei nem; *loc, kot, szot, bug, fec,* hanem: *locs, koty, szoty, bugy, fec;* és szintugy a ragozott formákéi nem: *öc, gonos, veszél, ves, his, vis,* hanem: *öcs, gonosz, veszély, vesz, hisz, visz.*

Kétséget sem szenved, hogy e szóknak eddig fennálló leírása a szófejtés elvének betűszerinti értelemben felel meg. Mindamellet is meg kell jegyeznünk, hogy a módosító betűk egyikének mellőzésével eszközölt egyszerűebb írásmód is híven adná vissza az összetett mássalhangzónak kettős hangzását; ez pedig a földolog a magyar helyesírásban, a mely a kiejtésen sarkallik, mint főelvén.

Az egyszerűsítés elve a kiejtés elvének paizsa alatt háttérbe is szorította már a szófejtést nem egy ilyen esetben; fokonként és észrevétlenül terjesztvén ki hatása körét. Például az *össze* szóban a mellette ma is élő *öszve v-jének sz-re*

átváltozását az elemzés szabálya szerint külön *sz-szel* ke llene jegyeznünk: *ösz-sze*. Nem csekélyebb sérelmet szenved a szófejtés a szintűgy máris egyszerűebben írt *többel, többé, szebbel, nagyobbal, jobbá, tollal, mellet, vállal, lobbal* stb. szókban, a melyek töje *több, szebb, jobb, toll, mell* stb. helyett a fennálló egyszerű írás szerint — betű szerinti elemzéssel ekképen csonkúl meg: *töb, szeb, job, tol, mel* stb. Mégsem térünk¹ vissza a korábbi írásmódra: *többel, szebbé, jobbal, tollal, mellet, stb.*

Sőt a *menny* (coelum), *melly* (pectus), *gally*, *petty* szókban a *v* hangot magába olvasztó kettős és egyszersmind összetett mássalhangzóit sem írjuk le így: *menny-nyel* (*menny-vel*) *melly-lyel*, *gally-lyal*, *petty-tyel*, hanem írjuk, a szófejtésnek kevesbbé megfelelőleg így: *melylyel*, *menynyel*, *galylyal*, *petytyel*. A töszók azért mégis ezek maradnak: *melly* (pectus) *menny* (coelum), *gally*, *petty*; és nem csonkúlnának meg az esetre sem, ha még egyszerűebben így írnök le ragozott formáikat: *mellyel*, *mellyé*, *mennyel*, *mennyé*, *gallyal*, *pettyel*.

Áll ez az itt tárgyalt többi alakra nézve is: *loccsan*, *feccsen*, *kottyán*, *pottyán szottyán*, *buggyán*; *szusszal*, *szesszel*, *hisszük*, *visszük*, *esszük*, *isszák*, *játsszük*, *játsszék* (*ludat*; *játszék* = *lusit*). Ez írásmód is teljesen egybehangzanék a főelvvel: a kiejtéssel a nélkül, hogy akár a szófejtésben is számbavehető csorbát ejtene.

Az Akadémia tehát, midőn a szóban forgó alakokra nézve egyfelől nem helyteleníti a szófejtésnek egész a ridge betűig megfelelő nehézkes írásmódot, az itt elsorolt okokra támaszkodva, egész határozottsággal kijelenti másfelől, hogy az egyszerűsítés elvének az itt kijelent körben való általánosítása nagy alkalmatlanságtól mentené meg a magyar írást, és régen érzett szükségnek felelne meg.

Az e §-ban foglaltakhoz még a következők tartoznak: A sor végén a jogosúlt rövidítések esetében is vissza kell állítani az első módosító betűt; mert a második módosító nem hathat az előbbi sorba vissza. Ekkor tehát így írunk: *asz-szony*, *vesz-szö*, *ösz-sze*, *visz-sza*, *hisz-szük*, *visz-szük*, *szesz-szel*, *játsz-szék*, *esz-szük*, *meny-nyei*, *galy-lyas*, *pety-tyeget*; nem pedig így: *as-szony*, *ves-szö*, *ös-sze*, *vis-sza*, *his-szük*, *játs-szék* stb. De a hanghasonulás-szülte ket-

tőzésnél is csak így: *galy-lyal, meny-nyel, (cum coelo), petty-tyel, rosz-szá, e. h. gally-lyal, menny-nyel, petty-tyel, rosz-szá.* (L. a 23. §-t.)

12. §. Családnevek.

Vannak régi családnevek, a melyek leírásánál a régi írásmódot követjük. Ennek jegyei:

aa = á: Gaal;

ew, eo, eö = ö, ő: Dessewffy; Georch, Eötvös;

oo = ó: Tooth, Soos;

y = i: Fáy, Laky;

ch, cz = cs: Zichy, Czergheö;

gh = g: Végh, Vargha, Balogh;

th = t: Németh, Horváth;

w = v: Wesselényi, Wiczay.

Családnevek leírásánál egyáltalában az illető név viselőjének erre vonatkozó írásmódját kell követnünk.

13. §. Latin szók és a latin betűket használó más nyelvek szavai.

A latin szókat s neveket, és általában a latin betűrendszer szerint írt szókat és neveket leghelyesebb úgy írunk, a mint az illető népek saját nyelvökben írták, és írják. A latinul, vagy a latin írásmódtól kevéssé eltérő módon írottakat ragozás esetében a magyar kiejtés szerint írjuk le; pl. *Cicerót, Cátót, Varrótól; Petraracának, socialisták, egoismussal, spanyol cortesek, progressisták, moderádók* stb. A latintól nagyon eltérő módon írottakhoz kötőjellel kapcsoljuk egybe a magyar ragokat; pl. *Rousseau-t, Voltaire-t, Mirabeau-val, Montesquieu-nek, Shakespeare-nél, Marseillaise-t, va banque-ot* stb.

14. §. Régi görög szók.

A régi görög szók és nevek írása némi nehézséggel jár; mert a latin betűrendszer nem meríti ki a görög nyelvnek minden szóhangját. De minthogy a görög, és a latin nyelv minden szóhangjának értékét teljes bizonyossággal úgysem határozhatjuk meg; minthogy továbbá némely hangot a latin származású nyelvek is különbözően ejtenek, s a mai görög kiejtés sem biztos útmutató: legczélszerűebbnek tartjuk egé-

szen úgy írni a görög szókat és neveket, a mint a rómaiak irták saját betűikkel, jelesül: *ai = ae; oi = oe; v = y*, vagy a magyar *ü*; *k* magas önhangzók előtt = *c*, egyebütt *k*; *φ = ph, χ = ch, ψ = ps, σ = sz*, v. *s* v. *z* stb; például: *oekonomia, akadémia, encyklopaedia, philosophia, physika, Sophokles, Pythagoras, Psyche, Zeus, scytha*, vagy a görögöt hibebben követve *skütha, hymnus, Aezopus* stb.

15. §. A latin írásjegyeket nem használó nyelvek szavai.

Az ó s részben új szlávok, héberek, arabok s az arab írásmódot követő mohamedán tatárok és persák, — továbbá a mongol, mandsú stb. stb. népek szavait magyar betűkkel írjuk; az olyan történeti s földirati nevek kivételével, a melyeket európai úton, egyetemes írásmóddal vettünk át; s kivéve az olyan hangokat is, a melyek sajátosságait különös jeggyel kívánjuk ismertetni.

16. §. Meghonosodott idegen szók.

A meghonosodott idegen keresztneveket, földirati s hónapneveket, továbbá az olyan műszókat, a melyeknek megfelelők a magyarban vagy nincsenek, vagy a melyeket ilyenek mellett is használunk, kivált ha magyarosan ejtjük, magyarosan szoktuk írni; pl. *József, Zsigmond, György, Sándor; Róma, Lipcse, Nápoly, Prága, Páris* v. *Párizs, Konstantinápoly, Velence, Egyiptom, Ázsia*; szláv, orosz, spanyol, francia; *márczius, október; kritika, patika, fináncz, taksa, áspis, káptalan, oltár, rózsa, zsálya, múzsa, próza, poézis* stb

17. §. Kötőjel.

Kötőjelt a következő esetekben használunk:

a) a kérdő *e* szöcskánál, pl. *ugy-e? van-e? széna-e vagy szalma? jó-e? én-e?*

b) az igekötők ismétlődése esetében; pl. *be-betekint, ki-kiszalad, meg-megáll, vissza-visszanéz, el-elkapja;*

c) ikerszöknél, s ikerítéseknel általában; pl. *ízeg-mozog, dirib-darab, elegy-belegy, imitt-amott*; — akkor is, ha ragoz-zuk: *dérrel-durral, csinját-binját, hímezni-hámozni*; — nyomosítások: *ideig-óráig, leges-leg, fő-fő, járól-keelő* stb.

Ide tartozik a számok ikerítése is; pl. *egy-egy, két-két, öt-öt, egy-két, öt-hat, tíz-tizenkettő, két-háromszáz, egyszer-másszor*;

d) ha egyazon rag több szóra vonatkozik; pl. »*arany-ezüstért, czifra ruháért, leányt el ne végy koszorújáért*« (népdal). Elménk *ég- s földbe* hat, vezérszövetnekül az *ész- s világ-nak*, (jelesb írók műveiből);

e) különösebb, ritkább öszszekötésekben; pl. *al-lég, fi-szülött, kard-ki-kard, had-sor, fele-rész, kincs-érő, nagy-merészen, ára-megadhatatlan* — »s ment hada-szemlélni a hunok vezére« (szintén jeles írók műveiből). Ide sorolhatók ezek is: *fa-ló* és *faló*; *alap-ok* és *alapok*; *kár-hozó* és *kárhozó*; *még-étt* (*mégévett*) és *mégétt* (*mögött*);

f) egyik-másik idegen szó és tulajdonnév ragozásánál; pl. *Marat-val, Pope-nak* stb. (l. a 13. §-t);

g) kötőszók közbejöttével szétválasztott, és egyáltalában nagyobb összetételeknél; pl. *vallás- és közoktatásügy*; *földmívelés-, ipar- és kereskedésügyi miniszter*; *koronaherceg-utca*, *jelzálogbank-részvénytársaság*. (L. a 18. §. elejét);

h) helynévi összetételeknél; pl. *Szent-András, Szent-Péter, Nagy-Várad, Ó-Szőny, Duna-Földvár, Török Szent-Miklós, Thúrócz Szent-Márton*, vagy: *Török-Szent Miklós, Thúrócz-Szent Márton*; összekötik mind a hármat is: *Török-Szent-Miklós, Thúrócz-Szent-Márton*. Leghelyesebbnek tartjuk e csoportozatok elsejét, (*Török Szent-Miklós* stb.) mint a melynél a *Török, Thúrócz* az illető összetételek egyszerű jelzői. Ha melléknevekké válnak, mellőzzük a kötőjelt: *szent-andrási, nagyvárad, törökszentmiklósi* stb.

18. §. Összetétel.

Két vagy ennél is több szó valamely különös fogalom kifejezésére egyesülvén, egy szóvá válik. Az így támadt szónak *Összetétel* a neve. Ennek a részeit, vagyis a másikat meghatározó előtagot a meghatározott utótaggal, mely egyszerűsmind az alapszó is, mindig egybe kell írni; pl. *hétfő, könyvtár, gőzhajó-gyár* stb.

Többszörös, kivált hosszas össze tételek esetében a hosszasság enyhítésére kötőjelt teszünk a szónak két tagja közé;

pl. *gőzhajó-gyár, rézedény-gyáraiban, épületfa-szállítás, korona-herczeg-utcza, jelzálogbank-részvénytársaság*; nem így: *réz-edény-gyár, épület-faszállítás, jelzálog-bankrészvénytársaság*.

Az egybeírás kérdése, — a kötőjellel való egyesítést ide nem értve, — mindig attól függ, ha vajjon valódi összetétel-e a szópár, illetőleg szócsoportozat? A hol ez kétséges, ott a célszerűséget számbavevő úgynevezett »conventio« határoz; a hol ez sem sikerül, ott az egybeírás, vagy elválasztás nyílt kérdésnek marad. Gyakran egyaránt alapos okok küzdenek itt egymással az egyik vagy a másik irányban. Ezenfölül pedig még az írás könnyűségét is latba kell vetni. E részben tehát lehetőleg szabad tért enged az írónak a helyesírás törvénye.

A kötőjellel egyesített olyan csoportozatok, mint: *svéd-norvég unio, osztrák-magyar monarchia, francia-angol szövetség, vörös-fehér-zöld lobogó, egy-két forint, két-háromszázan* stb. nem valódi összetételek. Itt a szók egyszerűen egymás mellé vannak állítva, a nélkül, hogy az első meghatározná a rá következőt, vagy következőket. A kötőjel e szerint a valódi és nem valódi összetételnek közös jele; és ezért nem mindig biztos, vagy nem mindig kizárólagos kapcsa az összetétel két tagjának; pl. *angol-franciaországi viszály*. Itt az *országi* szó képezi utótagját az összetételnek; előtagja pedig két külön részből áll: *angol-francia. Három-négy napi munka*. Itt *napi* az utótag; mégis csak az ezt előző szókat egyesítjük kötőjellel.

19. §. Az összetételnek rendes esetei a következők:

1. Főnév főnévvel, a mikor az első főnév viszonyrag nélkül áll; jelesül:

a) A céljelentő név a szernévvel; pl. *inggomb, műszer, nyakkendő, zsebkendő, épületfa*. Ide soroljuk ezeket is: *férfiruha, táncsterem, tűzhely, borház, sóház, zálogház, kincstár, képcsarnok* stb.

b) Az anyagnév a szernévvel; pl. *faház, köfal, vasút, vasvilla, aranypénz, réztányér, ezüstkanál, márványasztal, szíjostor* stb.

A b) alatti egybekapcsolást sokan nem tartják összetételnek. Itt az anyagnév (*fa, vas, arany* stb.), szerintük, kétségtelen jelző, és így különírandó: *fa ház, arany gyűrű* stb.

A különírást ez esetben mi sem tartjuk hibának. Ez anyagnevekben v a n jelzői sajátság: *arany láncz, ezüst gyertyatartó* stb. A németben kétféle alakja van e kifejezéseknek: *Goldkette* és *goldene kette*; *Silber-Leuchter* és *silberner Leuchter*; *Steinhaus* és *steinernes Haus*. — De ez anyagnevek jelzői természetét itt jóval felülmúlja az a sajátságuk, mely szerint a szernévnek állagát, lényegét alkotják, és így szorosabb kapcsolatban állnak vele, mint áll a jelző a jelzett szóval. Szorosabb a kapocs, például, ezek közt: *kőfal = kőből való fal, vasút = vasból való út*, mint ezek közt: *nagy fal, rövid út*; sőt szorosabb a következő példákban is, a melyek pusztá hasonlóságot tüntetnek föl: *arany-haj, hattyú-nyak, rózsajak*, mint a tisztán csak jelzős kifejezésekben: *szőke haj, hosszú nyak, piros ajak*.

Ezért soroltuk mi ezeket is az öszszetétel közé; ezért javasoljuk különösen a rövid határozó szónak a meghatározottal való egybeírását: *faház, rézpénz, kőút, vaspálya*.

A hosszú szót, kivált ha öszszetétel követi, jelzőül használva, külön is írhatjuk: *arany pecsét-gyűrű, ezüst gyertyatartó, selyem felső-köntös*. A nyújtott öszszetételt a kötőjel teszi tetszőbbé: *hattyu-nyakába, márvány-keblére, ezüst-zsinorzatjával* stb.

c) Az egész és a részt jelentő nevek; pl. *világrész, dunavíz, ajtósark, asztalláb, nyúlfark, lábújjak, évnegyed, óranegyed*; *félórai, félháromra, negyed-óránnyira* stb.

d) A származási viszonyt jelentők; pl. *úrfi, madárfi galambfi, családapa*. Ide sorolhatók a *fi* v. *fy* szócskával kapcsolatos családnevek is: *Petőfi, Istvánfi*; *Pálfy, Győrfy* stb.

e) Az okozati viszonyt jelentők; pl. *agyszülemény, lábnyom, kézmű, szélmalom, légfűtés*.

f) A nem- és fajnevek; pl. *emberfaj, fűzfa, szegfű, vasércz, mész, gyöngyvirág, harangvirág*. Ide tartoznak a nemi különbségre vonatkozó öszszetételek is: *férfinem, nőnem, bikaborjú, kanczacsikó, nőtényveréb, maglódisznó, hímszarvas* stb.

g) A tárgyat és az erre vonatkozó cselekvést, vagy cse-

lekvőt jelentő nevek ; pl. házépítés, (a. m. házat építés), könyv-írás, kárvallás, búfeledés, gyermeknevelés, szentségtörés ; ház-építő, könyvíró, kömíves, jogtudós, könyvárus, szakértő, jelentéstevő, mitevő ; nem : jelentésttevő, mitevő (legyek).

h) A termőhelynév a terméknévvel ; pl. búzaföld, szőlő-hegy, virágágy.

i) Az állománynevek ; pl. huszárszázad, tüzérszázad, gyalogezred, méhraj, júhnyáj, tehéncorda.

j) A tudományok nevei ; pl. természettan, növénytan, nyelvtan, jogtudomány, történettudomány, földrajz, természet-rajz, földleírás.

k) Egyesületek, társulatok, intézetek nevei ; pl. nőegylet, iparegylet, Kisfaludy-társaság, Szent István-társulat, föld-hitelintézet, takarékpénztár.

l) Értékjegyek, vagyis forgalmi papirosok nevei : bank-jegy, bankrészvény, záloglevél, kamatszervény.

m) Országok, országrészek, tartományok, vidékek stb. nevei : Magyarország, Franciaország stb. Székelyföld, Jász-kün-kerület, Pestmegye, Udvarhelyszék. — Továbbá helynevek : Eszterháza, Istvántelke, Nyíregyháza, Ördögárka, Budavár, Pestváros, Földvár, Székelyhíd ; — Terézváros, Deákter, Józsefútcza, Országút, Czeglédútcza. Ellenben : Buda-Pest fővárosa, Debreczen városa, Dunakeszi faluja ; szintúgy : pozsonyi járás, váci út, hatvani utcza stb.

A kötőjellel irottaknál, ha melléknevekké válnak, elmarad a kötőjel (17. §. h.) ; pl. Szent-András : szentandrás ; Deák-tér : deákter, és így tovább : szentpéteri, nagyvárad, maros vásárhelyi, törökszentmiklósi. De a nem-valódi összetételek megtartják ; pl. salgó-tarjáni, abrudbánya-verespataki, temesvár-orsovai (vasut) stb.

n) A nyomosító a nyomosítottal ; pl. lángész, búbanat, búbáj, hírnév, rendszer, erőhatalom.

o) Hivatalt, vagy bárminemű tisztviselést jelentő nevek : Miniszter-elnök, belügy-miniszter, állam-titkár ; tábornagy, őrnagy, hadnagy, háznagy, várnagy : násznagy, nászapa, nászanya. (A nagy szó itt főnévi szerepet visel).

2. Főnév, vagy melléknév melléknévvel ; pl. méregdrága, rózsapiros, aranysárga, tetterős, szellemdús,

örömteljes; — *lágymeleg, dúsgazdag, sötétzöld, barnapiros, barnaröt* (haj).

3. Név más főnévvel; pl. *önkény, önszeretet, önhittség, öngyilkosság, magatartás, magaviselet*.

4. Eszköz-jelentő részesülő főnévvel: *író-toll, ivópohár, evőkanál, varrótü, íróasztal, hálószoba, mosdótál, mosókonyha, főzőedény, sütőteknő, kötőfék, faragószék, mulatóhely, akasztófa; iktató-könyv, büntető-törvény*. Az öszszeírás helyessége megszűnik legott, a mint tiszta és rendes részesülő az előző szó; pl. *az ilyeseket író toll stb. A hosszadalmasan vizsgáló bíró. Ez szigorúan büntető törvény*. Nem hiba egyébiránt a különírás ezekben sem: *ivó pohár, evő kanál, faragó szék stb.* Szorosan véve csak az olyanokat kell okvetetlen egybeírni, mint: *verőfény, akasztófa, kezdőbetű, dülőfélben, omlófélben, stb.*, mint a melyek egybeforrásából egészen új fogalom támad (*akasztó fa*, a melyre sokfélét szokás akasztani, és: *akasztófa* = patibulum).

5. Főnév részesülővel: *földmivelő, (a. m. földet művelő), favágó, serföző, kerékgyártó, kőfaragó, szobafestő, utcaseprő, pénzváltó; mindentudó, jótévő, igazmondó; kárvallott, csatavesztett; rosszakaró teremtés, hűshagyó kedő, borjúnnyúzó péntek*.

6. Igető főnévvel: *láthatár, rakpart, jármű, mértan, élesztmag* (székely szó).

7. Igekötető igével, igenévvel, részesülővel: *bemegy, kijön, eltávozik, megérkezik, elnéz, visszatekint stb.* — *bemenetel, kijövetel, eltávozás, összekötés, szétbontás stb.* — *bemenő, eltávozó, eltávozott, félreismert, megvetett, összevert* (ember).

8. Névhatározó főnévvel: *előszó, utóhang, ellenfél, alföld, felföld*.

9. Igehatározó névszóval, leginkább igenévvel: *jóllakás, rosszul-lét, hazamenés, hazajövetel, itt-létem, ott-laktomban, oda-jártomban*.

10. Név más névmással: *enmagam, tenmagad, ön-maga stb.*

11. Névszó ú-ű-képzős melléknévvel; pl. *nyúlászivü, sasorrú, löcslábú, czélszerü, népszereü, lángeszü; —*

bökezű, jószívű, szűkkeblű, kishitű, nagylelkű, szabadelvű, valószínű; — egyszerű, együgyű, kétszínű, háromtagú, százlábú; elsőrendű, másodrendű stb. Az itt elsoroltak legtöbbje egységes fogalmat fejez ki, és *ság ség* képzővel főnévvé leszen: *jószívűség, nagylelkűség, szabadelvűség, valószínűség* stb. Ez osztályba tartoznak a czimezések is: *Főméltóságú, Nagyméltóságú, Főtiszteletű, Nagytiszteletű.*

Ezek s a hozzájuk hasonlók kivételével még a gondos írók is többnyire elválasztva írják az ilyen viszonyban álló szokat: *egy tagú, három ágú, szűk mellű, éles látású, szerényebb módú, nagy fontosságú, minden oldalú* stb.; nem jelző pedig itt az első szó; mert a vele viszonyuló másik szó nem önálló név, és így nem lehet jelzett szó (*lábú, képi, lelkű* stb.) Ezekben: *löcslábú vitéz, gonosz-szándéku ember, sokoldalú műveltség* a főnév előtt álló két-két név csak együttvéve alkotja meg a jelzöt.

Az egybeírást tehát, — a hosszabb szókét kötőjellel, — kifogástalannak tartjuk. De az írásnak könnyűségét sem téveszthetvén szem elől, nem soroljuk e szók egybeírását az eltérést nem tűrő rideg szabályok közé. Egy esetben mindamelletts is szükségesnek tartjuk a kötőjellel való egyesítést; ott t. i., a hol egynél több szó vonatkozik az *ú ü*-végű melléknévre; pl. *nagy, és végzetes-következményű lépés.* Ez annyi mint: *nagy lépés, melynek végzetes a következménye*; míg ez: *nagy- és végzetes-következményű lépés* a. m. *olyan lépés, melynek nagy és végzetes a következménye.*

12. Névszó s- vagy i- képzős melléknévvel; pl. *selyemruhás, vasinges, vaskalapos, arany-gyapjas*; — *fehérbabos, kékfoltos kendő, zöldkendős leány, vöröstollások*; *tízéves, százéves*; — *többsoros, egypársoros levél*; *ókori, újkori, újabbkori, egyévi, kilenczhavi*; — *egyesszámi, többesszámi, elsőszemélyi, harmadszemélyi rag*; *egyrendbeli, többrendbeli megintés.*

13. Főnév a né szócskával, és a nő főnévvel. A né mindig oda ragad a névszóhoz, jelesül a) tulajdon- és családnevekhez: pl. *Nagy Miklósné, Kiss Pálné, Erősné, Fehérné*; b) mesterséget, foglalkozást jelentő nevekhez: *szabóné, mosóné, házmesterné, kalaposné, csaplárosné, papné*;

c) címet, rangot, polgári állást jelentő nevekhez: *császárné*, *királyné*, *hercegné*, *grófné*, *báróné*. — Másnemű névszókhoz alig járul. Ezt: *barátném*, *barátnéd*, *barátnéja* stb. használják ugyan; de nézetünk szerint hibás ez összetétel. *Kresznerics* szótárában van *úrné* = *domina*, *hera*.

A *nő* szó a hatalom-, cím-, rang- és állásjelentő nevekkel viszonylik épenúgy, mint az *asszony*, *leány* szók. Az *isten-asszony*, *király-asszony*, *fejedelem-asszony*, *herceg-asszony* hasonlékára támadtak újabban ezek: *istennő*, *királynő*, *hercegnő*, *grófnő*, *bárónő*; — A *nemes-asszony*, *polgár-asszony*, *paraszt-asszony*, *pap-asszony* (*sacerdotissa*. Molnár Alb.), *rab-asszony*, *koldús-asszony*, módjára lettek ezek: *nemes-nő*, *polgár-nő*, *paraszt-nő*, *pap-nő*, *rab-nő*, *koldus-nő*.

A *királynő*, *hercegnő*, *grófnő* stb. címkezés forgalomba tételének célja az volt, hogy legyen alaki különböztetés a *királyné* = *király neje*, *hercegné* = *herceg neje*, *grófné*, *báróné*, és a *királynő* = *királyi hatalommal uralkodó nő*, *hercegnő*, *grófnő* stb. között. Angolország jelenlegi uralkodója, e szerint, *királynő*, tehát nem *király neje*; *grófnő* a m. *grófi családból való nő*, ha mindjárt polgár neje is, vagy épen hajadon.

Mennyiben helyes ez elmélet, annak a megitélése a nyelvtanírók föladatai közé tartozik. A helyesírás kérdését illetőleg nézetünk az, hogy a szorosan címjelentő neveket egybe kell írni, illetőleg kötőjellel egyesíteni: *király-asszony*, *herceg-asszony*, *fejedelem-asszony*, *királynő*, *hercegnő*, *fejedelemnő*, *grófnő*, *bárónő*. — A kizárólag társadalmi állást jelentők megállhatnak akár mint összetételek: *polgárasszony*, *parasztasszony*, *polgárnő*, *paraszt-nő*, *koldusnő*, *rabnő*, — akár mint jelző és jelzett szók: *polgár asszony* (*polgár leány*) *paraszt asszony*, *polgár nő*, *paraszt nő*, *koldus nő*, *rab nő*. Ezt: *nemesnő* (*nemesasszony*) összeírjuk állandóan, a *nemes nő* = *nemes szívű nő* jelentésétől való szabatos megkülönböztetése végett. — *Özvegy* már magában is megfelel a *vidua* értelmének. Szokásos összetételei: *özvegyasszony*, *özvegyember*.

Újabban lábrakapott következő neme is az összetételnek: *írónő*, *varrónő*, *mosónő*, *szakácsnő*, *molnárnő*, *kocsmá-*

rosnő; továbbá: *elnöknő, alperesnő, fölperesnő, folyamodónő* stb. Nem helyes ez azért, mert e névszók a *nő*-nek itt szintoly kétségtelen jelzői, mint ezekben: *magyar, oláh, német nő; fejedelmi, polgári, úri, falusi* nő. Czímzéseknél még elfogadható az illető névszók jelentésének a *né* és *nő* utótag szerinti megkülönböztetése; mert némileg érezhető szükségét pótol. De már a főlebb elsorolt kifejezéseknél nem forog fönn e szükség. Az *ilyen* összetételnek ellene szól a nyelvszokás is, mely a *né* szócskának csak bizonyos korlátok közt tulajdonítja határozottan és kizárólag a *feleség* értelmét.

Mosóné, szakácsné, varróné, kötőné, molnárné, csaplárosné stb. *mesterséget, foglalkozást* jelentenek, semmi különös tekintettel az illető nőszemélyek férjes, vagy hajadon létére. A *nő* tehát itt csak jelzett szó lehet: *író nő* (éppúgy mint pl. *író, másoló, rajzoló leány*), *varró nő, uralkodó nő, elnöklő nő*. Az olyan, — nem-részesülői alakokhoz, mint: *szakács, molnár, asztalos* stb. a *nő* szó még különirva sem járúl (*szakács nő, asztalos nő*).

Végre: *elnök, alperes, fölperes, folyamodó, fölebbező, óvatoló* stb. nőkre értve is egyszerű alakjukban használatosak: *Nagy Vilma elnök*, vagy: *Elnök: Kiss Borbála*, és így tovább: »*főnevezett alperes*« stb. (egy nő tudnillik) — Más az, ha így szól valaki: »*Alperes nőkkel sem bánhatunk másképen, mint bánunk alperes férfiakkal.*« Ekkor kifogástalan a *nő* szó is mint jelzett név. Van még *úrnő* ezelőtt *úrné*, és *delnő a deli nő* összevonása.

Van a *nő* szónak egypár fordított rendű, és a nemi különbséget különösen kiemelő összetétele is: *nőkirály* (az *asszonykirály, asszonypápa*, — közvetlenebbül pedig a *néMBER = nőEMBER* hasonlóságára), *nőtestvér, nővér, nőrab, nőszemély, nő-tudós* stb. Párhuzamos társaik: *férfitestvér v. fitestvér, fivér, férfi-rab, férfiszemély* stb. Ilyen a *gyermekkirály, leány-társ, leány-pajtás, leány-tanítvány* is.

20. §. Az összetételnek kivételes esetei.

A rendszerint egybe nem olvadó szók közül kivételképen azokat teszszük össze, a melyek együttvéve vagy műszókká, vagy másnemű külön és állandó fogalmakká váltak. Az ilyen

szók összetételben nem egyszer egészen mást is jelentenek, mint a mit különválasztva fejeznek ki.

Rendszerint nem egyesülnek a szók:

a) Ha az első név kétségtelen jelző; a mi leginkább a melléknevek sajátsága; pl. *jó leány, rossz idő, sok pénz, minden ember; áradó patak, eladó búza, olvasható írás, tapasztalt ember; elvi szempont, női gyöngédség, úriás modor.*

Kivételt tesznek az olyan összetételek, mint: *jólét* (gazdaságtani műszó), *vakablak* (építés), *széptan* (aesthetika. Mást is jelent a: *széptan*), *főnév, tulajdonnév, helyesírás* (nyelvtani műszók); és így tovább: *kisbíró, öregbíró, nagy hét, nagy péntek, nagy böjt, kis asszony, szépapa, szépanya, ujév, nemesember, földesúr, mindennap* (más ez: *Minden nap új bajt hoz ránk.*) — Így a részesülők is az ilyenekben: *vetőmag, vágómarha, szántóföld, akasztófa, verőfény* stb.

b) Nem egyesülnek, ha az első szó viszonyragos; pl. *kertben sétáló, gőzösön utazás, tüzzel játszó, vízbe ugrás, jóra hajlandó.* Ide sorolható az ige határozatlan módja is: *tudri vágyó, kivetni való, tenni kész.*

Kivételes összetételek: *atyámfia, atyádfia* stb., *magad-tartása, magatok-tartása, magunk-viselete* stb.; *nevem napja, születésed napja* stb. (L. 19. §. 3.) *felemás, fele része, egyetértés, helyben hagyni* (jóváhagyni), *közbenjárni, mássalhangzó, czélba vétel, úton álló, semmire kellő, borra való, körmönfont, szemenszedett* stb. — Az ige határtalan módja is ezekben: *kötnivaló (gazfi), akasztani való.* — Ide tartoznak ezek is: *eszeveszett, eszement, agyafúrt, ügyefogyott, inaszakadt, farka vágott, szárnya szegett, szava tartó, szava hihető; eszem-adta, iszom-ember, eszemiszom-ember* stb.

c) Nem egyesülnek, ha az utóbbi szó harmadszemélyi birtokkraggal áll, mint az előtte valónak birtoka; pl. *a ház teteje, a templom fala, Győr városa, Balaton vize* stb.

Kivételek: *megyeháza, városháza, országgyűlése, vásárfia, atyámfia, (atyádfia, atyjafia* stb.); *árvák-atyja, árvák-pénztára, vakok-intézete, siketnémák-inté-*

zete stb. — *A helybeli szegényekháza, vagy szegények-háza* annyi mint: *helybeli intézet*, a melyben a *szegényekről* gondoskodnak; bárhonnan kerültek is oda a szegények; ellenben: a *helybeli szegények háza* a. m. a helybeli szegényekről gondoskodó intézet. Ugyanezen különbség van ezek közt: *pesti vakok-intézete*, és: *pesti vakok intézete*.

Ide soroljuk azt az összetételt is, a melynek utótagja harmad-személyi igeraggal áll múlt részesülő helyett; pl. *por lepte* v. *por-lepte*, *szúr ágta*, *moly-ette*, *hó földte*, *ébugatta*, *hidegvette*, *dércsípte*, *istenadta* (a. m. *portól lepett*, *szútól rágott*, *ebtől megugatott*, *dértől csípett* stb.).

d) Nem egyesülnek, ha az utóbbi szó névutó; pl. *házon belül*, *a falakon kívül*, *kerted alatt*, *a kút mellett*, *a folyón innen*, *erő nélkül*, *hatalmánál fogva* stb.

De egyesülnek kivételesen a névutók, és egyáltalában a rendszerint önálló többi szók is, valahányszor együttvéve jelzőkké válnak; pl. *földalatti*, *dunántúli*, *tiszáninnen*; *házon kívüli munka*, *ház előtti tér*; — *nagyúri modor*, *szépasszonyi hiúság*, *tudóseemberi szerénység*, *gyémántfúlbevalós kisasszony*, *arany-óralánczos úrfi*.

Némelykor a mutató-névmás is egyesül más szóval: *mind a mellett*, *mind e mellett*, *mind a z által*, *mind a z o n által*, *a z alatt*, *e z alatt* (*unterdessen*), *a z után*, *e z után*, *annak utána*, *ennek-utána*, *azon közben*, *ezen közben*, *annál fogva*, *ennél fogva* stb.

Sok esetben használatos a határozók és kötőszók összetétele is: *igenis* (*igen*), *mintegy* (*körülbelül*), *mindenesetre*, *úgyis* (*ohnein*), *úgysem*, *mitsem*, *sehogysem* stb.; *minthogy* (*quia*), *mintha* (*ac si*), *hacsak* (*nisi*), *hanem*, *hanemha* (*kivéve ha*), *hamindjárt*, *haszinte*, *úgymint*, *csaknem* (*beinahe*), *tudniillik* v. *tudniillik*, *azaz*, *azazhogy* stb. különböznek is ezektől az elválasztva írottak: *igen is*, *mint egy*, *minden esetre*, *úgy is*, *úgy sem*, *mint hogy*, *mint ha*, *ha csak*, stb. Például: *Tudom*, *igenis*, és: *Igen is*, *nem is*. *Jobb ez mindenesetre*, és: *készülj minden esetre*. *Hisz úgysem* ismeri, és: *Most már úgy sem* adja ide. — *Mintha* én volnék az oka! és: *Jobb*, ha őt éri, *mint ha* engem érne. *Hamindjárt* megölik is, mit bánom én! és: *Ha mindjárt* hozzá látsz, elvégezheted. *Tökém*, *azaz*

eszem. Van még egy észrevételem, s az az, hogy stb. Ezek: mégis, mégsem, csakis, vagyis, mégpedig, annálinkább, és még több efféle — nem jelentenek olyast, a mit különírva is ki ne fejezhetnének (még is, még sem, csak is stb.). Nem is hiba, ha különválasztjuk. Az egybecsatolást, főleg a rövidebb szókét, a gyorsabb leírás szempontja teszi ajánlatossá.

J e g y z e t. Az összetételt az élőbeszédben az előtagra eső hangsúly különbözteti meg az össze nem tett szóktól. Emezeknél a hangsúly többnyire az utóbbi szóra esik, vagy legalább is eloszlik eme szó és az előtte álló között; pl. Pál nemesember; és: Pál nemes ember igazán. Itt a kisasszony; és: Jó már a kis asszony. Jön az atyámfia, és: Hát nem atyám fia ő is?! Nem-magyar létre mit keres itt nálunk? és: A ki így cselekszik az nem magyar. Csaknem ugyanaz; és: Ez csak nem mindegy! Most mégjobban sír; és: Még jobban is esnék talán, ha stb. Így a kötőjeles összetételt is csak a hangsúly különbözteti meg a kötőjellel egybekapcsolt, de valódi összetételt nem alkotó szóktól: barna-rőt szakáll, sárga-zöld szín, sárga-piros; ellenben: fehér-kék színek, vörös-fehér-zöld lobogó. Az utóbbiaknál eloszlik a hangsúly a tagok közt; legfőlebb is az utolsó tagra esik valamivel erősebben.

21. §. Névelő, mutató névmás.

A névelőnek *a*, — és a mutató névmásnak *a*, *e* alakjait is külön szoktuk írni: *a ház*, *a rét*; *e fa*, *e hóban*, *a tekintetben*, *a miatt*, *e régett*, *e nélkül*. A mutató névmásra nézve van egypár kivétel: *mindamellet*, *mindemellet*; *afféle efféle*.

Vannak, a kik a *ki*, *mi*, *mely*, *hány* stb. névszók, továbbá *a hol*, *amig*, *mikor*, *midőn*, *mint*, *hogy*, *merre*, *mikorra*, *meddig* stb. határozók, illetőleg kötőszók előtt álló *a* szócskát egybeírják e szókkal így: *aki*, *ami*, *amely*, *ahány* stb. *ahol*, *amig*, *amint*, *amikor*, *ameddig* stb. — Szerintük ez az *a* se nem artikusulus, se nem mutató névmás, hanem egyszerű *mutató elem*; ugyanaz, mely az *avagy*, *ahol a!* *ama* összetételekben szerepel. Az egybeírásnak a más nemű két *a*-tól való megkülönböztetés lenne a célja.

Mellőzzük itt a szóban forgó *a* misége kérdésének a taglalását, és csakis a czélszerűség szempontjából javasoljuk az eddig is általánosan dívó különírás fentartását. Az egybeírás elfogadása esetében a nyelvtannal különösen nem foglalkozó

nagy közönség alig tudna eligazodni benne; ha meggondoljuk, hogy a magyar *a* igen gyakran áll elő, még pedig hol mint névelő, hol mint mutató névmás, hol végre, — az illető nyelvészek állítása szerint, — mint mutató elem. Mind a három *a*-nak különírása elejét veszi a különben vajmi könnyen támadható zavarnak; pl. *A szerint, a mint a felek* megalkusznak. Itt az első *a* mutató névmás; a második *a* a vitás mutató elem; a harmadik *a* névelő. Ezeket hamarjában megkülönböztetni egymástól nem könnyű feladat.

22. §. A számnevek összeírása.

A mit a számnevek betűkkel írására nézve itt javaslunk, azt a kötelezvényekre, váltókra s általában a számvitel körébe eső iratokra nem kívánjuk értetni. Ezekben egybe szokták írni a számokat, és ezt semmi körülmény közt sem mondhatni hibának.

A nem szorosan vett üzleti iratokat illetőleg a számok leírásának külső csinja tekintetéből ezeket javasoljuk:

I. Általánvéve:

A számok részeit a szónak csak szokatlan hosszúvölt a esetére szükség okvetetlen elválasztva írni, vagy, a mit helyesebbnek tartunk, kötőjellel egyesíteni; pl. (kéttagú) *Száztizenötezer-hétszázhuszonhárom*; (háromtagú) *kétszázhuszonötmillió-ötszázkilenczvennyolczezer-háromszáznegyvenhat*. Ellenben: *tizenötezer, háromszázezer, hétszázhuszonöt, ötszázegyezer = 501,000* (különbözik ettől: *ötszázezer = 500,000.*)

II. Különösen:

A betűkkel írt számok összecsoportozásának is, épen úgy mint másnemű szók egybekapcsolásának kétféle esete foroghat fön: Az egyikben az előtag kétségtelen meghatározója az utótagnak; és az ilyen csoportozat valódi összetétel; pl. *két-ezer, száz-ezer, kétszáz-millió*. A másik esetben az első tag csak főrés, a többi tagok pedig amahhoz hozzáadott részek. Az ilyen csoportozat nem-valódi összetétel; pl. *tizenegy, tizen-kettő* stb. (*tíz + egy, tíz + kettő* stb.); *száz-huszonhét* (*100 + 27*), *egymillió-kétszázhuszezer-százöt* stb.

Mind a két esetben ott kell a részeket elválasztani, vagy kötőjelt tenni közéjük, a hol a számokkal jegyzett összegek főrészei közt az ismeretes vessző foglal helyet. Biztos tájékoztatás céljából a különben egyszerűen egybeiratni szokott rövid alakokon kezdjük a példák elsorolását. Sokszorozó-természetű számok: 3,000 = *három-ezer*; 115,000 = *száztizenöt-ezer*; 975,000,000 = *kilencszázhetvenöt-millió*, és így tovább. — Összcadó-természetű számok: 1,002 = *ezerkettő*; 10,127 = *tízezer-százhuszonhét*; 260,304 = *kétszázhatvanezer-háromszáznégy*; 3,000,110 = *hárommillió-száztíz*; és így fel a legnagyobb csoportokig. Nem szükség magyaráznunk, hogy a milliós kerekszámnak három-három zérusa közé eső vessző nem tartozik a tekintetbe veendő vesszők közé; mert e kerekszámnak mindig a *millió* szó felel meg 3,000,000 = *hárommillió* v. *három-millió*.

J e g y z e t. Az egybeírás és különválasztás egyenlő jogosultságának esetei az összetételek kérdését illetőleg, rövidre összefoglalva, a következők:

L. 19. §. 1. b) *aranyóra, ezüstkanál, vasjellem, posztóruha, márványkebel, hattyúnyak* stb. vagy: *arany óra, ezüst kanál, vas jellem, posztó ruha, márvány kebel, hattyú nyak* stb.

L. 4. *mosókonyha, mosdótál, szövőszék, főzőedény* stb., vagy: *mosó konyha, mosdó tál, szövő szék, főző edény, sütő kemence* stb.

L. 11. *nagjobb-fontosságú, hiányos-szerkezetű, gyöngéd-természetű* stb. vagy: *nagyobb fontosságú, hiányos szerkezetű, gyöngéd természetű* stb.

L. 13. *polgárasszony, parasztasszony, koldusasszony, rabasszony, polgárnő, parasztnő, koldusnő, rabnő* stb. vagy: *polgár asszony, koldus asszony, polgár nő, paraszt nő* stb. épen úgy mint: *polgárember, parasztleány, rableány*, vagy: *polgár ember, paraszt leány, koldus fiú, rab leány*.

L. 20. §. *mégis, mégsem, hogysesem, semhogy, mintsem, semmint, csakis, vagyis, mégpedig, annálinkább* stb. vagy: *még is, még sem, hogy sem, sem hogy, mint sem* stb.

L. 22. §. A hosszú számnevek; pl. *tizenötmillió-kétszázháromezer-nyolczszázhatvan-kettő*, vagy: *százhatvanmillió nyolczszáztízezer háromszáz-hét* — De ismételjük: helyesebb a részeknek kötőjellel egyesítése.

23. §. A szórészek elválasztása a sor végén.

A szót a sorok végén nem az elemzés, hanem a tagolás szerint választjuk el. Tehát nem így: *óv-a-kod-ás-om-at, sok-ad-al-om*, hanem így: *ó-va-ko-dá-so-mat, so-ka-da-lom*.

Különösen:

1) Ha két önhangzó között csak egy mássalhangzó áll, ezt mindig átviszszük a következő sorba: *ha-lom, fü-rész, há-bo-rú-ság*.

2) Ha két vagy több mássalhangzó áll két magánhangzó között, csak az utóbbit viszszük át: *ál-dás, kert-nek, nyolcz-ra, hal-lani, rep-pen, tol-lal, nagyob-bá, szesz-szé, korty-tyal, szoty-tyan, galy-lyal, pety-tyel* (L. a 11. §. végét).

3) Minden hangzó külön szótagot képez ugyan; de azért mégsem helyes ott, a hol több hangzó kerül össze, akárhol is megszakasztani a szót. Figyelni kell mind a szó rythmusára, mind az írás külső csinjára. A rythmusra való tekintettel például helyesebb ez: *fia-im, mie-ink, tiei-tek*, mint ez: *fi-aím, mi-eink, tie-itek*, vagy éppen *ti-eitek*. Az írás csinja pedig szenvedne akkor, ha a sornak akár elején, akár végén magában állna egy-egy hangzó: *fia-i, erde-i, tulajdonsága-i*; vagy: *I-hász, a-kárki, é-vek, u-raság* stb.

Az *ái, éi, ói, ői, úi, üi* szótagpárokat sem szokás ketté választani; mert ha nem is diphtongusok (mint ezekben: *fáj, héj, böjt, nyújt* stb.), mégis ilyenformán hangzanak; tehát: *fáit, pai-zsát, hattyúi-nak, ekéi-ket, követői-vel*; nem pedig: *fá-it, pa-izsát, eké-i-eket, hattyú-i-nak, követő-i-vel*.

4) Az összetételt tagjai szerint választjuk el: *el-áraszt, meg-intem, kard-él, föld-alatti, atyánk-fia* stb.

24. §. Nagy kezdőbetű.

Nagy kezdőbetűvel írjuk a szót:

1. A beszéd elején; t. i. így nyitjuk meg a címet, fejezetet, szakaszt, bekezdést stb.; versekben a vers-sort;

2. pont után;

3. kettős pont után, mikor idézet következik reá; pl. Végszava ez volt: »Emlekezzél meg gyermekemről!« — De a saját előadásunkba szőtt idézetnél nincs szükség nagy kezdőbetűre; pl. Ha a közmondás szerint: *nem mind arany, a mi fénylik*, akkor stb.

4. Nagy kezdővel írjuk a személyi tulajdonneveket: *Kovács Pál*; előnévvel: *Baróti Szabó Dávid. Széki gróf Teleki József*; — *Pallas, Jupiter* stb.

Ide számítjuk ezeket is: *Isten, Szentlélek; Istenség,*

Főök, Mindenható (Isten), Örökkévaló, Megváltó, Idvezítő. A személyesített neveket is: Szerelem, Halál, Véget, Enyészet;

5. a tárgyi tulajdonneveket: *Észak-Amerika, Magyarország, Erdély, Nagy-Kúnság, Csallóköz, Maros-Vásárhely, Duna, Tisza, Balaton, London, Buda-Pest, Lipótváros, József-tér, Czukorutcza;* — az intézetek neveit, ha kiemeljük, mint nemzeti intézeteket: *Magyar Nemzeti Múzeum, Magyar Akadémia, Nemzeti Színház;* különben kis betűvel írjuk; pl. Hol találni a miénkhez hasonló *múzeumot, akadémiát, nemzeti színházat?* — Szintúgy a könyvek czimeit, cikkszavait: *Régi Magyar Nyelvméltékek; Verböczy István Hármaskönyve; Nagy-Szótár stb.; I. Rész; II. Czim stb.*

Ha melléknevekké válnak, kis betűvel írjuk: *megváltói szerep, minervai ész; keletindiai, magyarországi, erdélyi, törökszentmiklósi, thúróczsztentmártoni; budapesti, józsef-téri, szentgyörgytéri házak; hármaskönyvbeli, nagyszótári cz'kkék; heves-szolnokmegyei közgyűlés; temesvár-lugos-orsovai vas-pálya. De a családnevek, és általában a kitünő, a történeti nevek melléknévi szereplés esetében is megtartják nagy kezdőjüket; pl. *Laudon-utczái, Orczy-kerti, Mátyás-kori, Szent-László-korabeli; Demosthenes-fajta (szónok). Deák-Ferencztéri (házam), Deákpárti (értekezlet); Molnárféle per, Kiss Jakabféle hagyaték.* — Még a keresztnevek is az olyanokban, mint: *Péter-féle tréfa, Jancsi-fajta okoskodás, Vilmos-végrendeletbeli intézkedések stb.**

5. Nagy kezdőbetűvel írunk minden megszólító czimnevet: *Nagyméltóságú Minister Úr! Kegyelmes Uram! Méltóságos Asszony! Tisztelt Képviselőház! Kedves Bátyám! Tisztelt Barátom!* — A szöveg folyamában is: »Hogyha Ön, Tisztelt Barátom, figyelmére méltat stb.« — A kis kezdőbetű az olyanokban, mint: *kedves barátom, szomszédom, szeretett bajtársam, pajtásom, stb.* szorosabb viszonyszülte fesztelenséget gyanított a megszólító és megszólított között.

Ha a czimnév nem megszólítás, kis betűvel kezdjük: *a pápa, az orosz czár, a tábornok úr, a grófné stb.*

De a ranggal, hivattal stb. együttjáró *czímezésnek* ekkor is megmarad nagy kezdője: *püspök úr Ő Méltósága; Vörösné Ő Nagysága stb.*

